

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

חיוב מזונות בהגעת
זמן הנישואין

- קפ"ו -

נמסר בש"ק פרשת חיי שרה ה'תשע"א

נכתב בידי: הרב יוסף בן ארזה שליט"א
עימוד: תמנתי עיצוב גרפי

בליל שבת פרשת ויצא יחל השיעור בשעה 9:00 בערב ויהיה בענין: 'בל תאחר'

בברכת התורה
המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי:
timnal@zahav.co.il

חיוב מזונות בהגעת זמן הנישואין

הבעל במזונות ארוסתו. והנה ברמב"ן ובריטב"א (יבמות מא) מבואר שהחיוב הוא מדינא, שבהגעת זמן חשבוה כנשואה.

ונראה לבאר גדר הדבר דחשבוה כנשואה, דהנה תניא (בכתובות נו.) האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה הרי זו מקודשת ותנאו בטל, דמתנה על מה שכתוב בתורה הוא. ויש לשאול הלא חיובים אלו חלים רק בנשואין, ומדוע תנאי זה מהוה סתירה בחלות הקדושין. ופירושו רבותינו האחרונים שבעיקר חלות הקדושין כלול חיוב הדדי לנישואין, ולכן אם מקדש ע"מ שישאנה בנישואין שלא יחייבו שאר וכסות, חשיב תנאי על הקדושין גופייהו, כמתנה עליהם שלא יחייבו נישואין כהלכתן. ואם כן, הואיל ובקדושין פתיך חיוב לשאתה בהגיע הזמן, י"ל דכשהגיע הזמן חשבוה מדרבנן כנשואה לענין חיוב מזונות, דהא נתחייב בקדושין לשאתה וליתן לה מזונות בזמן זה וא"כ כשהגיע הזמן חל מדרבנן אותו חיוב מזונות של הנשואה שנתחייב לה בקדושין.

ומתאימים דברי הריטב"א לשיטתו, דהנה האור-שמח (אישות י"ט) שפתח בחקירה הנ"ל כתב דנפקא מינה אם בהגעת זמן זוכה האישה במעשה ידיה, שאם מטעם קנס - מסתבר שאין לו מעש"י שלחובתו קנסוהו ולא לזכותו, והרי פעמים שמעש"י יתרים על מזונותיה ונמצא נשכר. משא"כ אם חשבוה כנשואה יש לומר שנתנו לה דין נשואה לכל מילי דחובות וזכויות ממוניות, וכיון דלנשואה תקנו מעש"י תחת מזונות, הוא הדין בהגעת זמן. והביא שכן מפורש בריטב"א (כתובות נו) שבהגעת זמן חייב הבעל במזונות ובכסות ובפרנסה, והיא נותנת לו מעשה ידיה ומציאתה שלו - והרי זה תואם היטב את דבריו ביבמות שבהגעת זמן חשבוה כנשואה.

אולם דעת הרא"ה (בשיטמ"ק כתובות קז) שמעשה ידיה שלה. ונראה שלשיטתו חיוב מזונות בהגעת זמן מגדר קנס הוא ולא שוויוה כנשואה. וכך מסתבר בדעתו, דהא למד את דינו מדין היבם שעמד בדין וברח שחייב במזונות יבמתו, והרי רש"י ותוס' (שם) נקטו שזהו משום קנס [שלא כדעת הרמב"ן והריטב"א ביבמות מא. ואכ"מ], ובוזה פירשו התוס' הא דיבם שברח אין לו זכות במעשה ידיה - משום דקנסא הוא לחובתו ולא לזכותו, וא"כ כיון שהרא"ה הושה הגעת זמן בארוסה ליבם שברח שאין מעש"י שלו הרי נראה בפשטות דחד טעמא לתרוויהו, וכשם שביבם אין לו מעש"י משום שקנס הוא ה"נ סבירא ליה לענין הגעת זמן, דקנסא הוא.

וכן נראה להוכיח מדברי הב"ש (נו סק"ד), שצדד שאף בזמן הזה שהקדושין סמוכים לנישואין, אם נתאחר מלישא מהזמן שנתחייב לה בשעה שהתנו בשידוכין - חייב במזונות כדין הגעת זמן בארוסה, אלא שלא נהגו כן. נראה שנקט שהחיוב הוא מגדר קנס, שעל כן מסתבר לו שחיוב זה אמור אף בהתחייבות לנישואין בלא קדושין, דמאי שנא. אבל אילו הגדר הוא שעשאוה כנשואה - והוא מטעם שבקדושין גופייהו נכלל חיוב לקיים האישות כהלכתה כנ"ל - לכאורה אין שייך גדר זה בשידוכין בלא קדושין. [ושמא מהך טעמא אכן לא נהגו כן, כי נקטינן שהחיוב הוא כעין מזונות דנשואה שזה שייך רק אחר קדושין].

ומאיך מצינו בדעת כמה ראשונים כשיטת הרמב"ן והריטב"א שהוא חיוב מעיקרא דדינא ולא מטעם קנס, וכפי

א 'תשב הנעך אתנו ימים או עשור אחר תלך'. פרש"י 'ימים' - שנה וכו' שכן נותנים לבתולה זמן י"ב חדש לפרנס את עצמה בתכשיטים. מקור הדין במשנה פ"ה דכתובות (נו.), נותנין לבתולה יב"ח משתבעה הבעל לפרנס את עצמה. הגיע זמן ולא נישאו אוכלות משלו. וילפינן לה בגמרא מהך קרא. והנה משנה זו הובאה בגמרא בריש המסכת ופרש"י שם 'אוכלות משלו' - שהבעל חייב במזונות אשתו מתקנת ב"ד כדלקמן בפרק נערה. וכוונתו למשנה בדף מו: שהבעל חייב במזונות אשתו הנשואה. ושם בגמרא (מו: מת.) שקיל וטרי אם מזונות האשה מדאורייתא או מדרבנן, ופשט הסוגיא דתליא בפלוגתא דתנאי בפירושא דקרא (משפטים כא, י) 'שארה... לא יגרע' אם היינו חיוב מזונות או דבר אחר.

ויש להקשות על פרש"י במה שכתב דמזונות האשה מתקנת ב"ד - הרי נקט כאן בפשיטות שמזונות האשה מדרבנן ולא מקרא ד'שארה', ואילו במק"א מבוארת שיטתו דמזונות האשה דאורייתא. דהנה מבואר בגמרא (שם ע: לאבע"א) שהמדיר את אשתו הנשואה מליהנות לו אין הנדר חל לאסור עליו לזונה כיון דמשועבד לה, אבל הדירה כשהיא ארוסה אחר שהגיע זמן הנישואין, חל הנדר. ופרש"י משום דמדאורייתא לא משועבד לה לפיכך חל הנדר שהוא מדאורייתא [וכיון דמדרבנן חייב לזונה - יעמיד פרנס]. והקשו התוס' אם כן אף כשהיא נשואה יחול הנדר דהא קיי"ל מזונות הנשואה מדרבנן [כן ס"ל להתוס']. ולכן נטו מפרש"י ופירושו באופן אחר. וכתב הרשב"א (בחדושי שם) ששיטת רש"י דנקטינן מזונות האשה מדאורייתא, שכן עיקר שיטות התנאים, וזהו שמחלק רש"י בין מזונות הנשואה שהן דאורייתא ולא חל הנדר, למזונות דהגעת זמן שאינן אלא מדרבנן, שעל כן חל הנדר. וא"כ קשה על מה שכתב רש"י שהבעל חייב במזונות אשתו מתקנת ב"ד - והלא שיטתו שמדין תורה הוא חייב לה ולא מתקנה כמוש"כ הרשב"א. וכן הוא בפרש"י בחומש ד'שארה' היינו מזונות.

ועוד קשה, למה הוזקק כלל רש"י ז"ל לפרש כאן שורש חיוב מזונות דנשואה, הלא במזונות דהגעת זמן עסקינן שהוא ודאי חיוב דרבנן, ומה לי לחיוב מזונות בנשואה אם הוא מהתורה או מתקנת ב"ד.

כיוצא בזה יש לשאול על דברי רש"י (מת.) גבי מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות, ב"ד יורדין לנכסיו וזנין את אשתו, פרש"י דמיחייב לה בתנאי כתובה הלכך אשתעבוד נכסיה. וקשה מה לו להזכיר הכא תנאי כתובה, הלא בין אם חיובו מתנאי כתובה בין אם מדאורייתא ב"ד יורדין לנכסיו, וביחוד קשה שלשיטתו בדף ע הנ"ל נקטינן דמזונות דאורייתא מקרא ד'שארה' א"כ מדוע נקט דלא כהלכתא.

ועוד בה שלישייה - בהא דתנן (שם ק:): השניה אין לה מזונות, פרש"י שהמזונות תנאי כתובה. אף כאן קשה מדוע כתב דבר שלא לצורך, וגם שלא כמסקנת ההלכה.

אכן, לכשנברר שיטת רש"י בגדר חיוב מזונות דהגעת זמן ועוד נבאר שיטתו בעיקר גדר מזונות האשה הנשואה, אזי תצא לאור צדקת דבריו המזוקקים בכל המקומות.

הנה בעיקר גדר חיוב מזונות בהגעת זמן, חקרו האחרונים האם הוא משום קנס לבעל, על ששוהה מלישא, או חיוב זה מעיקר דינא הוא, שכן תקנו חכמים דבהגעת זמן הנישואין חייב

והי' ליה דהרי"ד בפשט דברי הגמרא, דתנן (שם מח) לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לחופה, ואמרינן בגמרא 'מאי לעולם לאפוקי ממשנה ראשונה' - ופירש הרי"ד דלמשנה ראשונה כבר בהגעת זמן יוצאת היא מרשות האב משום שעשאוה כנשואה לכל דבר, ובא התנא לאפוקי ממשנה ראשונה ואמר דלעולם היא ברשות האב, אף לאחר הגעת זמן, דנהי דחייב במזונותיה אבל אינה כנשואה לשאר דברים. ומשמע ליה להרי"ד לפרש כן דאל"כ אין מובן היאך שמעינן מלשון 'לעולם היא ברשות האב' שלא כמשנה ראשונה, מה שייכות בין זה שהיא ברשות האב עד החופה לאכילת תרומה בהגעת זמן.

ונראה עוד שהרי"ד למד דבריו מהסוגיא בנדרים (עג): דתנן התם בוגרת ששהתה י"ב חדש ואלמנה שלשים יום, רבי אליעזר אומר הואיל ובעלה חייב במזונותיה יפר, וחכמים אומרים אין הבעל מיפר עד שתכנס לרשותו. ואמר רבה ר' אליעזר ומשנה אחרונה אמרו דבר אחד. א"ל אביי דלמא לא היא, עד כאן לא קא אשמעינן משנה ראשונה אלא למיכל בתרומה דרבנן אבל נדרים דאורייתא אימא לא, ועד כאן לא שמעת ליה לר' אליעזר אלא גבי נדרים כדרב פנחס משמיה דרבא דאמר כל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת אבל תרומה אפילו מדרבנן נמי לא אכלה. ואמנם צ"ע בסברת רבה, דמהי תיתי ללמוד הפרת נדרים דאורייתא מתקנת דרבנן דחייב מזונות בהגעת זמן [ואף אביי לא אמר אלא 'דלמא לא היא', ומשמע שאף לפי סברתו שייך להשוות הדינים אלא שאין זה מוכרח, וצ"ב הלא סו"ס לא נכנסה לרשותו מדאורייתא, והיאך מיפר נדריה].

אכן להרי"ד ניחא, דלמשנה ראשונה אמנם עשאוה כנשואה לכל דבריה ולכן אוכלת משלו וא"כ מובן גם שהבעל מיפר, שכבר נידונית בהגעת זמן כמי שיצאה מרשות האב לרשות הבעל, ואף שזה מתקנתא דרבנן י"ל דמהני אף לענין נדרים דאורייתא מכח סברת 'כל הנודרת ע"ד בעלה נודרת' ש"ל שאף רבה מודה לעיקר הסברא, רק נקט שאין שייך לומר כן אלא ב'נשואה' ולא סגי בחיוב מזונות גרידא להיות נודרת על דעתו [וכמו שמפרש שם הר"ן בדעת חכמים דפליגי אר"א, שאף הם סוברים 'כל הנודרת' אלא דסברי דאין לומר כן מפאת מזונות לחודיהו, דהוי כאילו אדם אחר זנה דודאי לא נודרת על דעתו], רק הואיל וס"ל לר' אליעזר כמשנה ראשונה דשוויה לנשואה לשאר מילי, שוב קיימא הסברא ד'כל הנודרת'.

הרי שתלה הרי"ד החקירה הנ"ל, אם חיוב מזונות בהגעת זמן הוא מפני שעשאוה כנשואה או קנס פרטי לחיוב מזונות, בנידון משנה ראשונה ומשנה אחרונה, דלמשנה ראשונה עשאוה כנשואה לכל זכויות הממון של האישה ושל האשה, ולמשנה אחרונה אינה כנשואה כלל רק חייב לה מזונות כחיוב בפנ"ע משום קנסא?.

וסבך נוסף לתורי"ד יש בספרי זוטא (המובא באו"ש שם) על קרא 'כל טהור בביתך' - פרט לבת ישראל עד שלא זכה במעשי ידיה. ומנין אתה מרבה משוכה במעשי, אמרת כל טהור בביתך יאכל אותו. ואם כוונת הספרי-זוטא על נשואה, מדוע תפס לשון סתר ותלה הדבר במעשה ידיה. ועל כן פירש האו"ש שהכוונה להגעת זמן של הארוסה וכמשנה ראשונה שאוכלת בתרומה, והרי מבואר מכאן כהריטב"א שמעשה ידיה שלו. ועוד שמעינן שגדר החיוב הוא כנ"ל משום דחשיבא כנשואה, דקרינן בה 'כל טהור בביתך' וכמו שהביא רש"י בקדושין (י:): מהספרי דמהך קרא ילפינן

שהראה בחדושי ר' ראובן (כתובות א), ממה שכתבו הראב"ד (על הרי"ף) והר"ן בכתובות (נג) בדעת הרי"ף שאם הגיע זמן ומת הרי היא ניזונת מנכסיו, כדין אלמנה הניזונת מנכסי בעלה. והוכיחו כן מהתוספתא והירושלמי. והשתא אם אין זה אלא חיוב קנס על שאינו נושאה, אין נראה לחייבו כשמת, ומוכח שנקטו שזהו חיוב מדינא, שעשאוה כנשואה לענין החיובים הממוניים הלכך חל ממילא גם תנאי כתובה דמזונות האשה לאחר מיתת הבעל.

והיה נראה שחקירה זו תלויה בנידון הגמרא (ריש כתובות) בהגיע זמן וחלה ומתוך כך לא נשאה, דלשנא קמא פטור ממזונות וללשנא בתרא חייב, ואף בחלתה היא וכד' מספקא ל' אם מעלה לה מזונות. והנה ללשנא בתרא שמעלה לה מזונות אף באונס, מסתבר שאין זה דין קנס דלא שייך לקנוס באונס. אכן לל"ק דבחלה פטור מלהעלות לה מזונות יש להסתפק אם טעמא דמלתא משום קנס או דלמא מעיקר דינא הוא חייב [ומ"מ כל שאינו יכול לישא מחמת חולי וכד', איכא פטור 'אונס' או דלא חשיב 'הגיע זמן']. וא"כ מובן דלפי מאי דקיי"ל כלשנא קמא, פליגי הראשונים הנ"ל אם גדר חיוב זה קנס או שעשאוה כנשואה.

אכן העיר הג"ר ראובן שם שלכאורה יש הוכחה מסוגית הגמרא שם דאף ללשנא קמא מעיקר דינא הוא ולא מטעם קנס, דהגמרא שם מדמי דין חלה בהגעת זמן לדין אונס בקיום התנאי ובגטין. והרי אם הטעם משום קנס אין זה ענין להתם, שסברא פרטית היא בהגעת זמן שאין מקום לקנוס באונס, ואינו ענין לדין אונס הכללי דחשבינן ליה כמאן דלא עבד. וא"כ ריהטת הסוגיא מוכחת שאף כאן חייב מעיקר הדין אלא שבמקום אונס לא מיחסיס את העיכוב אליו.^א

ולמדנו דרך שלישית בתורי"ד (כתובות מח): - לתלות חקירה זו גופה במשנה ראשונה ובמשנה אחרונה; דתנן (שם נו). הגיע זמן ולא נישאו אוכלת בתרומה [אם כהן הוא] וכו' זו משנה ראשונה, ב"ד של אחריהן אמרו אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה. ופירשו בגמרא דד"ת ארוסה אוכלת בתרומה ד'קנין כספו' הוא, ומ"ט אינה אוכלת מדרבנן שמא ימזגו לה כוס בבית אביה ותשקה לאחיה ולאחותה, או משום סימפון [שמא ימצא בה מום ונמצאו קידושי טעות], ולמשנה ראשונה בהגעת זמן אוכלת משום דמייחד לה מקום או משום דבדיק לה בדיקת חוץ. ומשנה אחרונה ס"ל הטעם משום סימפון ובדיקת חוץ לא שמה בדיקה הלכך אינה אוכלת בתרומה מדרבנן עד שתכנס לחופה. ובפשטו נראה שהנידון הוא בטעמי הגזרה והחשש המציאותי כאמור. אכן בתורי"ד איתא דלמשנה ראשונה שאוכלת בתרומה עשאוה כאשתו לכל דבר, גם למציאתה ולמעשה ידיה ולירושתה. ולמשנה אחרונה אינה כאשתו לשאר דברים אלא שחייב במזונותיה. ואף שבגמרא (נח) תלו הדבר בטעמי הגזרה אם יש לחוש להשקאה או לסימפון כנ"ל, דלמשנה ראשונה אין חשש השקאה וסימפון, אך נראה דס"ל לרי"ד שבזה לבד לא סגי שהרי לא חילקו חכמים בתקנתן בין ארוסה לארוסה, וכמבואר בתוס' (קדושין מה) שגם בארוסות שאין בהן חששות אלו גזרו, ואכן בספר שעה"מ (חופת חתנים ז) תמה לפי דברי התוס' מה מהני שבהגעת זמן ליכא לטעם הגזרה, סו"ס לא חילקו בין ארוסה לארוסה - על כן נקט הרי"ד דבהגעת זמן עשאוה כנשואה לכל דבר למשנה ראשונה, ובכך הפקיעה מגזרת תרומה בארוסה.

ב וכדמוכח בבביתא דנדה מו. דקטנה שהשיאוה אחיה ואמה בעלה מיפר נדריה, ופירשו בגמרא משום דכל הנודרת ע"ד בעלה נודרת - הרי להדיא דהבעל מיפר אף בנישואין דרבנן משום הך סברא.

ג ולדרך הנוספת שבהערה י"ל דכלפי המזונות שאירעה על התקנה הראשונה [כדי לקנוסו, או עכ"פ שלא יזה המעכב נשכר] ואוכלת מעיקר הדין, וכוונת הג"ר מהסוגיא ריש כתובות.

א אכן אין משם ראיה לגדר האמור ד'עשאוה כנשואה', דיש מקום לומר שהיא תקנ"ח לעצמה לחייב מזונות בהגעת זמן, או שנכלל חיוב המזונות בהגיע הזמן בהתחייבות הבעל לישאנה [ודמי ממש לאונס בתנאים ובגט, דדינינן אם האונס כלול בהתחייבות האדם ובתנאין]. וא"כ י"ל דאף להרא"ה ולהב"ש גדר החיוב הוא מפאת התחייבות הבעל, ומ"מ אין לבעל שאר זכויות, שהרי לא מילא כל התחייבותו אבל מיהא מזונות שנתחייב לה - חייב ליתנם [או שטעם קנס הוא שאמרו שהמזונות כלולים בהתחייבות אף אם לא ישא]. ואף בשידוכין בלבד.

ויש להוסיף, שהתוס' (נח. ד"ה דהני) הקשו על רש"י פסולות היאך אוכלות משלו והלא אמרו בגמרא (שם פה.) בעמוד והוצא קאי מזוני מי אית לה. ותרצו התוס' [אליבא דרש"י] דהא דאמרינן אוכלות משלו היינו לאחר מיתה שכבר אינו ב'עמוד והוצא'. הרי שמעינן מדבריהם שנקטו בפשטות כהראב"ד והר"ן הנ"ל שגם אם מת הארוס יש לה מזונות בהגעת זמן, והרי זה תואם מיניה וביה את שיטת רש"י שחיוב מזונות בהגעת זמן הוא מעיקר הדין, שאם מקנס הוא על שאינו נושא לא מסתבר לחייב במזונות לאחר שמת כאמור לעיל.

אלא שאחר הכל צריך להבין טעם הדבר, כפי שתמה רעק"א, היאך אפשר לומר גדר 'עשאוה כנשואה' בפסולות, והיינו משום שמחויב ועומד משעת הקדושין לשאתה וכו"ל - הלא סו"ס אסור לשאתה בפועל [גם אם ביסוד קנין הקדושין פתיך חיוב נישואין בעצם גם בפסולות], והיאך אפשר לומר דעשאוה כנשואה בזמן שמחויב שלא לשאתה".

ובהכרח שיש לרש"י דרך נוספת ביסוד האי חיוב, ויתבאר עפ"י דבריו במקום אחר, דאמרינן בכתובות (צז:): אמר ר' זירא כל מקום שאמרו מגורשת ואינה מגורשת בעל חייב במזונותיה. ופרש"י דמיירי במגורשת מן האירוסין וחייב במזונות משום שמעוכבת להנשא מחמתו. ובתורא"ש הביא שיש מקשים על פרש"י הלא אפילו כשאינה גרושה ארוסה לית לה מזוני, ומדוע בספק-מגורשת יש לה. וכתב ז"ל קשה דכיון שהיא מגורשת ואינה מגורשת ואגידה ביה ולא מציא לאינסובי לעלמא חייב במזונותיה ואין חילוק בין מן האירוסין בין מן הנישואין, והוה ליה כמו הגיע זמן ולא נשאו'. [וכעיקר דבריו כיוון הפנ"י מדנפשיה, ושוב מצא כן בספר 'נתיבות משפט' הספרדי שהביא כן מהתורא"ש בכת"י]. הרי מבואר כאן אליבא דרש"י שיש חיוב מזונות באשה משום דאגידיא ביה [משא"כ בכל ארוסה אין לה מזונות מטעם זה, דודאי לא חשיבא שמעוכבת מלינשא מחמתו שהרי הזמן הוא בשבילה להכין עצמה, ואין כאן כל עיכוב אלא כך הוא הסדר הראוי להתכונן לנישואין]. ויסוד חיוב זה - אמר התורא"ש אליבא דרש"י - נלמד הוא מהגעת זמן. הרי שמענו שחיוב מזונות בהגעת זמן יסודו משום שהיא אגודה מחמתו ומעוכבת מלינשא.

א"כ למדנו בשיטת רש"י שחיוב מזונות בהגעת זמן הוא מעיקר דינא ולא מקנסא, אך לא משום דשוויה כנשואה מחמת התחייבותו לישא, אלא עצם מצבה בהגעת זמן מחייבו במזונותיה מחמת דאגידיא מחמתיה. ואם כן מובן שגם בפסולות איכא חיוב מזונות דסו"ס בגללו אינה יכולה להינשא לאחר. [אלא דמ"מ הקשו התוס' הלא בעמוד והוצא קאי וסברא הוא שלא יתנו לה חכמים זכות מזונות, וע"ז תירצו דלאחר מיתה מיהת דאינו ב'עמוד והוצא' חוזר החיוב לעיקר דינו, וכפי שיתבאר שאף חיוב מזונות דלאחר מיתה מהך גדר הוא].

[והיה אפשר לתלות בגדר זה, נידון ספקות הגמרא ריש כתובות אם גם בחלתה היא, או אף בפירסה נדה, מעלה לה מזונות בהגעת זמן הגם שהעיכוב מחמתה, או דלמא רק בחלה הוא. ויש לפרש שהואיל ויסוד החיוב הוא מחמת דאגידיא גביה הרי כשהיא מהוה את הסיבה לשיהוי הנישואין, אינה אגודה מחמתו אלא מחמת דידה. וע' בחדושי הגר"ר שם ובקובץ שעורים כתובות נז].

ב אכן צריך באור שורש הך חיוב מזונות מחמת דאגידיא גביה. וכדי לבאר הענין יש לברר שיטת רש"י בגדר חיוב המזונות כנשואה, ואז נשוב גם לתרץ דברי רש"י הראשונים;

שהנשואה לכהן אוכלת בתרומה [וכבר הארכנו במק"א בהצרכת קרא לנשואה, ואמאי לא סגי מקרא ד'קנין כספו' דילפינן שאף הארוסה אוכלת מדאורייתא], דבהגעת זמן נכללת היא - עכ"פ למשנה ראשונה - ב'כל טהור בביתך'. ואמנם צ"ל בפשוטו שאינה דרשה גמורה אלא אסמכתא דהא מדאורייתא אף ארוסה קודם הגעת זמן אוכלת, אבל מיהת שמעינן שגדר הדין בהגעת זמן הוא משום דהויה כנשואה.

נמצינו למדים עד השתא שלש דרכים בראשונים בהגעת זמן; מהרא"ה נראה שהוא קנס שקנסוהו לבעל, וכ"מ שנקט הבית-שמואל; הראב"ד רמב"ן ריטב"א ור"ן נראה שתפסו שהוא חיוב מעיקר הדין, שעשאוה כנשואה. ומהר"ד מבואר שבנידון זה גופא נחלקו משנה ראשונה ומשנה אחרונה, שלמשנ"ד הוא כנשואה ומעש"י שלו ולמשנ"א בפשוטו הוא מגדר קנס ואין מעש"י שלו.

ומעתה נברר שיטת רש"י בהגעת זמן. הנה מרש"י הנ"ל בריש כתובות שבא לבאר מזונות בהגעת זמן וכתב 'שהבעל חייב במזונות אשתו מתקנת ב"ד כדלקמן בפרק נערה' - מזה יש לשמוע שגדר מזונות בהגעת זמן הוא שהכלילה בחיוב מזונות הנשואה ולא חיוב חדש מצד קנס, ולכאורה דעתו כהרמב"ן והריטב"א הנ"ל.

ולפי"ז יש לתרץ מה שעמדו התוס' (שם ב: ד"ה לפיכך) על דברי רש"י (ביבמות מא:): גבי יבם שעמד בדין וברח שניזונת משל יבם, דדוקא ברח אבל חלה לא - ומאי שנא מארוסה בהגעת זמן דמספקא לגמרא אם אף חלה מעלה לה מזונות. אך לפי האמור בדעת רש"י ניחא, דהא בארוסה חיובו הוא מעיקר דינו דעשאוה כנשואה [ומשום ההתחייבות לשאתה דפתיכא בקדושין כנ"ל] הלכך אין הפרש אם לא נשאה בזדון או באונס, אבל ביבם הלא פרש"י (כתובות קז) דקנסא הוא על שלא ייבמה [שהרי אין שם קדושין קודמים שנתחייב מחמתן לזונה], הלכך שפיר מחלקינן בין ברח לחלה. ושמא יש להעמיס זאת ככוונת התוס' בחילוקם שם, דארוסתו אגידיא ביה טפי מיבמתו, שעל כן בארוסה משווינן לה כנשואה בהגיע זמנה, משא"כ ביבם].

אכן נראה שאף כי סובר רש"י שחיוב מזונות זה מדינא הוא ולא מקנסא, אולם אינו חבר לראשונים שפירשו דשוויה כנשואה אלא מגדר אחר, דהנה הג"ר ראובן שם הביא הוכחה נוספת שהוא חיוב מעיקר הדין, ממה שכתב רש"י ביבמות (נו: נח.) שאם אין חופה לפסולות, כהן שנשא אשה האסורה לו למשנה ראשונה אוכלת בתרומה כמו בהגעת זמן ולמשנה אחרונה אינה אוכלת. ומבואר בדבריו שיש תורת 'הגעת זמן' בפסולה. - והשתא אם חיוב זה משום קנס הוא על שאינו נושא, מה מקום לקנוס בפסולות ששניהם מוזהרים מלישא. ואכן הגרעק"א (בגליון השו"ע אה"ע נו) תמה מסברא מאי שייכא הגעת זמן בפסולות. ואמר הגר"ר שמוכח מרש"י שחיוב מזונות הוא מעיקר דינא ולא מקנסא.

ד יעור קיא (לא נכתב).

ה ויש מקום לומר דהיא דרשה גמורה, וס"ל לספ"ד בהגעת זמן מדאורייתא, וכדילפינן מ'משנת הנער אתנו ימים' שמיד בהגעת זמן יצאה מרשות האב לרשות הבעל וקרינן ביה 'כל טהור בביתך' [ושמא הוא משום דמיידח לה מקום כדאמרינן בגמרא], וסובר רבה בדעת ר"א ומשנה ראשונה, דכמו"כ קרינן בה מדאורייתא ואם בית אישה נדרה. וכפשטיה דירושלמי (ביבמות ט,ה) שמיעטו מ"ל טהור בביתך' בת ישראל המאורסת לכהן שאינה אוכלת בתרומה [ומצינו כו"ב בכמה מקומות שבידולשמי (וגם חכמי א"י המוזכרים בבבלי) פירשו דין המשנה מדאורייתא, ובבבלי נקטו דמדוברנן הוא - ע' למשל בפסחים נח. ור"ה טז: ויבמות כ ובידולשמי ריש יבמות (ובשלתם רבא הוא בעל המימרא דמדברנן הוא)].

ו ויש לסייע ממה שנקט רש"י (בכתובות מח:): שאף אם אינו נושא משום אונס שלו חייב.

ז אם כי פשט לשון התוס' מורה שאין החילוק בגלל הקדושין. וכ"מ מדבריהם ביבמות (מא: ד"ה עמד) שכתבו לשמוע מהגמרא (שם טז:): שיבם שעמד בדין מעלה לה מזונות אפילו לא ברה, וכתבו שאף דמיירי התם בעשה בה מאמר, 'אין שום סברא לחלק בין עשה בה מאמר ללא עשה'. והרי לפי הסברא האמורה דתליא בקדושין שפיר יש סברא לחלק.

ח ולפי הגדר הנ"ל שנכלל הדבר בהתחייבות הבעל ל"ק, דסו"ס אף כאן נתייב לה.

דעת רבנו ירוחם שאין כופים. אולם בדעת הרמב"ם, ביאר החת"ס (בתשובה קלא. וכבר רמז לזה הכס"מ שם, כדעמד בפ"ת ע סק"ג), שבעל שאינו זן גרע מבע"ח משום שזהו קלקול האישות כי המזונות מדאוריתא מחיובי האישות כמו עונה, לפיכך כופים לגרש, דאין האישות כתיקנה. והיינו כנ"ל דחיוב מזונות דאוריתא הוא חיוב הגוף מעיקר חיובי האישות ולא חוב ממון כבע"ח.

[הב"ש שם דייק בלשון השו"ע - היא לשון הרמב"ם - שדוקא אם אין לו לחם כופים להוציא, אבל אין כופין בשביל לפתן ושאר דברים. ובהגהות רעק"א שם הביא מכנסת הגדולה ד'לחם' לאו דוקא אלא ה"ה לשאר מזון, כל שאינו יכול לזונה כעני שבישראל שהרי גם לפתן בכלל חיוב מזונות. אכן אם נתפוס הלשון בדוקא כדנקט הב"ש, יש לפרש טעם הדבר עפ"מש"כ ההפלאה (בקו"א ע) שגדר חיוב מזונות דאוריתא הוא רק לחם והיינו כדי חיי נפש בלבד וחיוב הלפתן הוא מדרבנן, וא"כ הרי מובן שהואיל והחיוב לגרש נובע רק מחיוב האישות ולא משום חיוב הממון כאמור, לכך רק על מניעת לחם כופין ולא על שאר דברים שהם מחויבים מצד תנאי כתובה ככל חוב ממון, הלכך כלפי זה לא גרע מבע"ח דאין כופין כשאין לו].

ענין נוסף המתבאר לפי"ז; הטור (ע) הביא מהרמ"ה שבהוצאת מזונות האשה אין משיירים לבעל דברים המצטרקים לו כדרך שמסדרין לבע"ח כשגובים חובו, ונימק דבריו: 'כיון דלאו זוזי אסקה ביה אלא מזוני'. פירוש, חיוב מחובות האישות הוא ולא חיוב ממון, ובוה לא נאמר הדין דמסדרין.

וְבוֹה נבין דברי הרא"ש (בתשובה עה,ד), דהנה שיטת רבנו אליהו (המובאת בתוס' כתובות סג.) שאם אין לבעל לזון את אשתו, חייב להשכיר עצמו כפועל לפרנסה, דמספר כתובה נלמד 'אנא אפלא ואוקיר ואזון ואפרנס'. ור"ת חולק ואומר שאין צריך, ומכתובה אין ללמוד ד'אנא אפלא' אין פירושו שישכיר עצמו אלא עבודה שדרך האדם לעשות בביתו כגון להרוש ולזרוע. וכתב הרא"ש שלא אמר רבנו אליהו אלא בכתובה שכתוב בה 'אנא אפלא' אבל בע"ח דעלמא אינו חייב להשכיר עצמו אם אין לו. והבין המחנה-אפרים (שכירות פועלים ב) שטעם החילוק הוא כי בכתובה התחייב לה כן בפירושו. ונתקשה מדברי הרא"ש עצמו שאף בע"ח שנתחייב להדיא בשטר ההלוואה להשכיר עצמו לפרוע חובו - אינו חייב דקנין דברים הוא, וא"כ מאי שנא בכתובה דמהני התחייבותו. אך נראה שאין כוונת הרא"ש מחמת התחייבותו בכתובה, אלא שהכתוב בכתובה מהוה הוכחה שעיקר חיובו כן הוא, וטעמא משום שחיוב מזונות חובת הגוף היא מחיובי האישות הלכך מחויב להשכיר גופו לכך. ואכן כן נקט החזו"א (ב"ק כג, כח) מדנפשיה, שרבנו אליהו דיבר רק בכתובה מפני שחיוב אישות הוא המוטל על גופו כעונה. ואף ר"ת שמחייב עכ"פ לעבוד בשדה כדי לזונה, גם זה אינו אלא בכתובה ולא בבע"ח דעלמא, מהטעם האמור.

וההפלאה (בקו"א צג סק"ה) תירץ דברי הרמב"ם שמוציאים מן האשה ונותנים לבע"ח - והלא גם מזונות האשה דאוריתא - דמדאוריתא החיוב לזונה הוא דבר יום ביומו, משא"כ החיוב דרבנן הוא חיוב ממוני כלפי הימים הבאים גם כן. ועל כן הרמב"ם דמייירי בשתופסת מנכסיו עבור הימים הבאים כדי שלא יגבם הבע"ח - כלפי תפיסה זו אין לה זכות אלא מדרבנן הלכך הבע"ח קודם.

ונראה ברור שטעם חילוקו בין חיוב דאוריתא לאותו יום וחיוב דרבנן לימים הבאים, יסודו בחילוק שנתבאר בדעת הג"ר יהונתן בבני אהובה, דמדאוריתא אין זה חיוב ממון אלא חיוב על גופו כעונה הלכך חיוב זה מתחדש בכל יום ויום, ורק כשמוגדר החיוב כחוב ממון אפשר לומר שחייב לה עתה לימים הבאים, שהוא חיוב ממון כולל לעולם. והלא מוכח כן מהא דלולא תיקון העולם חל שיעבוד נכסים להוציא מלקוחות למזונות - הרי שגובה האשה

כתב הרמב"ם (אישות רפי"ב) כשנושא אדם אשה יתחייב לה בעשרה דברים וזכה בארבעה דברים, והעשרה - שלשה מהם מן התורה, ואלו הן: שארה כסותה ועונתה. שארה אלו מזונותיה. ובהמשך (ה"ד) כתב הרמב"ם: ועוד תקנו חכמים שיהיו מעשה ידי האשה כנגד מזונותיה, לפיכך אם אמרה איני ניזונת ואיני עושה שומעין לה ואין כופין אותה, אבל אם אמר הבעל איני זנך ואיני נוטל כלום ממעשה ידיך אין שומעין לו. ומפני תקנה זו יחשבו המזונות מתנאי כתובה. וצ"ב פשר הדברים, מה ענין החשבת המזונות כתנאי כתובה והלא הם מחויבים מדין תורה בלא שייכות לכתובה. אמנם הא מלתא מיהת מבואר ברמב"ם ששני חיובי מזונות הן; יש חיוב דאוריתא מקרא ד'שארה' ויש חיוב דרבנן מתנאי כתובה, וחיוב זה נתהוה בתקנה דמעשה ידיים כנגד המזונות. וצריך באור בכל זה.

והנה כתב הרמב"ם (מלוה ולוה א,ח) 'מלוה שבא להפרע שלא בפני הלווה כגון שהיה הלווה במדינה רחוקה, ותפסה האשה מטלטלין מנכסי הבעל כדי שתזון מהן - מוציאין אותן מידה ונותנין לבעל חוב, שאפילו היה בעלה עמה לא היה יכול לזון את אשתו ובניו עד שיפרע לו כל חובו'. ומקור הדין הוא בתשובת הרי"ף (המובאת בספר התרומות). וכתב הרי"ף בטעמא דמלתא, כיון שמזונות האשה דרבנן ואילו החיוב לבעל-חוב מדאוריתא - הלכך הבע"ח קודם. והביא הלח"מ מהנמוקי-יוסף בב"מ שזהו גם טעם הרמב"ם. ותמה הלח"מ הלא דברי הרמב"ם מפורשים בהל' אישות דלהלכה מזונות האשה דאוריתא וא"כ אין מקום לטעם זה. אמנם כבר תירצו האחרונים היטב דברי הרמב"ם בכמה אופנים, וכולם מכוונים ליסוד אחד -

הגר"י אייבשיץ (בספרו בני אהובה הל' אישות שם) תירץ שמכח חיוב מזונות דאוריתא אין לאשה זכות ממון בנכסי הבעל, שהחיוב הוא מחיובי האישות על גופו אבל לא על ממונו, וכמו חיוב עונה. ואילו בעל חוב יש לו זכות ממונית בנכסי הלווה, הלכך הוא קודם. ופירוש לפירושו [שלכאורה זהו טעם לעצמו ולא מטעם הרי"ף שחיוב דאוריתא קודם לדרבנן. ועוד, הלא במשנה ר"פ הניזקין (גטין מח): מבואר שבעצם יש שעבוד נכסים במזונות האשה, רק מפני תיקון העולם אמרו שאין גובים מן הלקוחות, לפי שאין כתובים או אין קצובים - הרי שחיוב מזונות חל על ממון הבעל] - ששני חיובי מזונות איכא; חיוב דאוריתא ד'שארה כסותה וענתה לא יגרע, והוא מחיובי האישות המוטל על גופו, ויש עוד חיוב מזונות דרבנן שתקנוהו כחיוב ממון כשאר חובות, ומצד חיוב זה חל שעבוד נכסים אלא דלא גבי מלקוחות מפני תיקון העולם. וזהו שאמר הנמו"י עפ"י הרי"ף שמצד גדר חיובי הממון הבע"ח קודם שהוא חוב ממון מדאוריתא שלא כחיוב-ממון המזונות דמדרבנן, ואילו מצד החיוב-דאוריתא של מזונות - הלא מצד זה אין לה כלל זכות על הממון, שהוא חיוב המוטל אקרקפתא דבעל ואינו חוב ממון הלכך ממ"נ מוציאים מהאשה לבע"ח.

וא"כ הרי זו כוונת הרמב"ם בהל' אישות, שרק מחמת תקנת חכמים שתקנו מעשה ידיים כנגד מזונות, חל חיוב ממון של מזונות, שזהו חיוב הדדי של חובות וזכויות ממוניות של הבעל והאשה, ומצד חיוב זה ייחשבו המזונות 'תנאי כתובה' שאילו מדאוריתא אינו אלא חיוב הגוף על הבעל. ולהלן נראה נפקותות גדולות בין שני חיובים אלו.

וי"ש לראות כמה הוכחות ליסוד זה: הרמב"ם (אישות יב,יא) חידש שאם היה הבעל עני ביותר ואין לו מזונות לאשתו - כופים אותו להוציא. והביא הכס"מ מרבנו ירוחם שתמהו על הרמב"ם [הוא הרמ"ך בהשגותיו, שזכינו לאורו בדורנן] למה נכופו לגרשה והלא אין לו מה ליתן ואינו בכלל 'מורד', וכמו בע"ח שאין לו מה לשלם שאינו נענש מפני כך כלום. ואכן הרמ"א (באה"ע ע) הביא

מלבד הדין דרבנן הלא יש חיוב מזונות דאורייתא מצד האישות ולא מצד דיני ממון, וכלפי חיוב זה לא נאמר דין הבא ליפרע שלא בפניו לא יפרע אלא בשבועה.

הרי זכינו לראות ברמב"ם משנה ברורה ששני דינים יש במזונות האשה; חיוב אישות דאורייתא וחיוב ממון דרבנן, וחיוב הממון שורשו בתקנה שתקנו מעשה ידיה תחת מזונותיה. ובוזה מתישבת קושית הרשב"א (שם ע) על דעת האומרים מזונות דאורייתא, מדאמרין (שם פג). האומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו שומעין לו. מאי כגון זו כדבר הונא אמר רב דאמר יכולה אשה שתאמר לבעלה איני ניוזנת ואיני עושה - הרי קרי ליה למזונות האשה 'תקנת חכמים'. אך להרמב"ם לשיטתו לא קשה, שהחיוב מדאורייתא אינו מותנה כלל במעשה ידיה, שהוא חיוב המוטל על גופו של הבעל בלא שייכות לזכויות ממון, ורק כלפי החיוב מזונות דרבנן שתקנו לה כנגד מעשה ידיה, על זה שייך שתאמר 'איני ניוזנת ואיני עושה', ושפיר אמרין כלפי זה 'אי אפשי בתקנת חכמים'.

ג) עתה נשוב לשיטת רש"י. הלא ראינו שהרשב"א הוכיח בדעת רש"י (בדף ע) שמזונות דאורייתא, וכדפרש"י בפשוטו של מקרא 'שאר' - זה מזונות. ומאידך ראינו בשלשה מקומות בדברי רש"י שמזונות האשה מתנאי ב"ד הוא. ומזה נראה ששיטתו כשיטת הרמב"ם ששני הדינים גם יחד איתנהו במזונות האשה; חיוב דאורייתא מחיובי האישות, ועוד חיוב דרבנן מתנאי כתובה.

ויסוד לזה, דהנה רש"י בכתובות (נג). פירש הא דמוחלת כתובתה אין לה מזונות - מזונות דלאחר מיתה. ופירש הרא"ש דמזונות דמחיים לא הפסידה כיון שאלו אינם מתנאי כתובה. והקשה האבני-מלואים (צג סק"ו) הלא מפורש ביבמות (פה) שמזונות האשה מתנאי כתובה, דבעא מיניה ר"א מריו"ח אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט דתנן שיש להן כתובה, יש להן מזונות או אין להן, היכי דמי אילימא דיתבה תותיה בעמוד והוצא קאי מזונות אית לה, לא צריכא שהלך הוא למדינת הים ולותה ואכלה מאי, מזוני תנאי כתובה נינהו מדאית לה כתובה אית לה מזוני או דלמא כתובה דלמשקל ומיפק אית לה מזוני דלמא תיעכב גביה לית לה. וצ"ע.

והרי"ן הג"ר ענין מסטרי (המגיה על האבני"מ) בבאור שיטת רש"י דמזונות דמחיים מלבד מה שמחויב מצד האישות שביניהם היה תנאי ב"ד שכל זמן שהיא יושבת ואגידה גביה חייב לזונה אעפ"י שתפסוק האישות, וכגון בפסולות, וכן במגורשת ואינה מגורשת שמצד האישות אינו חייב לה מזונות שהרי האישות מקולקלת, מ"מ חייב לזונה מתנאי ב"ד מחמת שמעוכבת לינשא בגללו, ומיסוד חיוב זה דאגידא מחמתיה תקנו ב"ד מזונות לאלמנה כל זמן שיושבת בביתו לכבודו ואינה נישאת לאחר, הלכך גם מחיים חייב לה מתנאי כתובה כל היכא דאגידא גביה מלינשא לאחר. וא"כ הסוגיא ביבמות דמיירי בפסולות שאין שם חיוב מזונות דאישות שהרי האישות מקולקלת וחייב לגרשה, חיובו הוא רק משום תנאי כתובה דסו"ס מעוכבת מלינשא בגללו, וזהו דמספק"ל דכשם שיש לה כתובה כך יש לה תנאי כתובה דמזונות. ולעולם לאשה דעלמא יש מזונות אף בלא תקנה זו, מצד עצם האישות, וא"כ זהו שמבואר ברש"י בכתובות שהמוחלת כתובתה לא מחלה על המזונות דמחיים, כלומר על המזונות המחויבים לה מדאורייתא שאינם שייכים לתנאי כתובה [ולא ס"ל בזה כהרמב"ם שמחלה גם על המזונות דאורייתא].^ט

והרי"ד הדברים מתאימים מאד עם דברי רש"י הנ"ל (בכתובות צז) גבי מגורשת ואינה מגורשת, כפי שפירשו התורא"ש שיש

למזונותיה שבהווה מהנכסים שמכר לפני זמן, וזהו משום שכבר מקודם חל חיובו לדמי מזונות של הזמן שיבוא.

[והנה בעיקר שני הדינים הללו כבר קדם הסמ"ע (בחו"מ צז סקנ"ז), שפירש דין זה שבע"ח קודם למזונות האשה הגם שמזונות דאורייתא, דמדאורייתא אינו חוב ממון אלא מחיובי האישות, אלא שדעתו שם שכלפי החיוב דאורייתא אם אין לבעל לזונה אינו חייב, ורק במישור של החיוב דרבנן שהוא חוב ממון, חל חוב אף בשאין לו, הלכך הבע"ח קודם שהרי יש לו לבע"ח זכות ממון מדאורייתא. אכן הגם שעיקר הבחנתו מבוארת מכל הנ"ל, אך הנפקותא שכתב אינה מתאימה עם המוסבר לעיל בשיטת הרמב"ם שלכך כופין אותו לגרש כשאין לו, משום החיוב דאורייתא שעל גופו. וכן שאר הנפקות דלעיל אינם מיושבים עם דברי הסמ"ע].

ולפי כל זה נראה לבאר פשט דברי הרמב"ם באופן פשוט, שבאותה הלכה שפירש את החיוב מזונות דרבנן מתנאי כתובה, כתב שהיא יכולה לומר לו איני ניוזנת ואיני עושה אבל הוא אינו יכול לומר לה צאי מעשה ידיך למזונותיך, דלמא לא ספקה. וביאר הגרא"ז (מלוה ח,א) שלמרות שכעת יש לה מזונות אינו יכול להניחה ולילך למדינת הים שמא בעתיד לא יספיקו מעשה ידיה למזונותיה. הרי באופן זה מדאורייתא יכול היה לילך, שאין לו חיוב כעת לדאוג דאגת המחר, ורק בדין דרבנן שתקנו לה זכות ממון, מחויב הוא לספק מזונותיה לימים שיבואו. ואם כן הרי זה הוא פשט דברי הרמב"ם, שמפני שתקנו מעשה ידיה כנגד מזונותיה הרי בכך נתנו למזונות גדר חובות וזכויות ממון כשאר תנאי כתובה, והיא הנותנת שאין יכול לילך ולומר לה צאי מעש"י במזונותיך, שהרי מחויב לה גם כלפי המזונות העתידיים, דחוב ממון הוא.

ובזה יובנו דברי הרמב"ם (אישות יז,יט ועוד) דמוחלת כתובתה אין לה מזונות, אף המזונות דמחיים [ולא כפרש"י שפירש (בכתובות נג). דהיינו המזונות שלאחר מיתתו, דתנאי כתובה ככתובה]. וכבר הביא המ"מ שהראשונים הקשו הלא מזונות שמחיים אינו מתנאי הכתובה אלא חיוב בפני עצמו מדאורייתא, ומה זה ענין למחילת הכתובה. אך הבאור הוא כמוש"כ הגרא"ז שבמחילתה על הכתובה נכללת מחילה על כל תנאי הכתובה, והואיל ומלבד החיוב דאורייתא יש חיוב מזונות מתנאי הכתובה כמוש"כ הרמב"ם, הרי דיינין שמחלה גם על המזונות שמתנאי כתובה וממילא אמדינן דעתה שגם המזונות דאורייתא בכלל המחילה, דהא סו"ס בדעתה היה למחול על המזונות [וע"ע בר"ן בכתובות נג מש"כ בדברי הרמב"ם].

ועוד נוכל לבאר בזה דברי הרמב"ם (שם יב,טז-יח) לענין מי שהלך למדינה אחרת [ועברו שלשה חדשים מיום הליכתו] ובאה אשתו לב"ד לתבוע מזונות ואין הכתובה בידה - פוסקים לה מזונות בלא שבועה, אבל אם מת בעלה אין לה מזונות עד שתביא כתובה שחוששים שמא נטלה כתובתה או מחלה עליה, ונימק הרמב"ם לפי שמחיים יש לה מזונות מהתורה ואילו לאחר מיתה אוכלת בתקנת חכמים, ועוד שניזונת מנכסי יורשים ולעולם טוענין ליורש. וצ"ב הלא אף בבעל חוב דאורייתא הבא ליפרע שלא בפניו טוענים לנתבע כל מה שהיה יכול לטעון וחוששים שמא פרע, ואעפ"י שפריעת בע"ח הוא מהתורה, וא"כ גם בחיוב מזונות מחיים אמאי לא טוענין לבעל שמא מחלה ומאי אכפ"ל שהוא חיוב מן התורה. אך י"ל שמחיים שיש חיוב אישות, בזה לא נאמר הדין דחיישינן ודטענינן, ורק כלפי החיוב שלאחר מיתה מתקנת חכמים שהוא חיוב ממון - בזה חוששים לפירעון וטוענים ליורש.

וביוצא בזה כתב הרמב"ם (יח,יט) באשה שהלך בעלה למדה"י ובאה לתבוע מזונות [והכתובה בידה] - אין חוששים לצררי ופוסקים לה בלא שבועה, שלא כאלמנה הבאה לתבוע מזונות מן היורשים שצריכה להשבע. והקשה הרא"ש (בכתובות קז) הלא הבא ליפרע שלא בפניו דינו כדין הבא ליפרע מנכסי יתומים שצריך לישבע. אך התירוץ דלהרמב"ם במזונות שמחיים

ט וכן יש לפרש בנדה יב: באשה שאין לה וסת דלר"מ אסורה לשמש ואין לה לא כתובה ולא פירות ולא מזונות ולא בלאות ומפרש הגמרא משום דתנאי כתובה דמו - שאין לבוא מצד החיוב דאורייתא כיון שאין האישות תקנה וגם צריך לגרשה.

וּבְדָף מַח דְּמִיירֵי בְּעַל שֶׁהֵלֵךְ לַמְדִּינָת הַיָּם שֶׁב־ד יוֹרְדִים לִנְכַסְיוֹ, נִקְט רִשׁ״י רַק הַחַיּוּב דִּתְנַאי ב־ד, שִׁי״ל שְׁכַלְפֵי הַחַיּוּב דְּאוֹרִיתָא אִי אִפְשָׁר לִירֵד לִנְכַסְיוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא חַיּוּב בְּגוֹפוֹ וְלֹא בְּמִמּוֹנֹ. וְאִף לְסִבְרַת הַרְמַב״ן (סוֹף ב־ב) דַּעַד שֶׁאֵתָּה כּוֹפֶהוּ בְּגוֹפוֹ כִּפְהוּ בְּמִמּוֹנֹ, אִיכָּא פְּלוּגְתָּא אִם סִבְרַתוֹ אִמּוֹרָה אִף בְּשֵׁלָא בְּפִנּוּ וִי״ל שְׁסוּבֵר רִשׁ״י שֶׁאֵין זֶה אֲלֵא בְּפִנּוּ. וּבִיּוֹתֵר י״ל שֶׁאִפִּילוּ בְּפִנּוּ יוֹדֵה הַרְמַב״ן דְּלִיכָּא כִּפְיָהּ בְּמִמּוֹנֹ בְּדַבְרֵי שֶׁאֵינוֹ חַיּוּב מִמּוֹן בְּעֵצִם (ע׳ שַׁעֲר״י רִישׁ שַׁעַר ה). וְלִכֵּן נִקְט רִשׁ״י בְּדִין זֶה רַק הַחַיּוּב הַמִּמּוֹנִי שֶׁל תְּנַאי כְּתוּבָה, שֶׁאֵילוֹ מִצַּד ׳שֶׁאֵרָה לֹא יִגְרַע׳ דְּאוֹרִיתָא לֹא הִיָּה לְנוֹ לִירֵד לִנְכַסְיוֹ כְּשֶׁאֵינוֹ כֹּאֵן [וּבִזָּה לֹא ס״ל כְּהַרְמַב״ם שֶׁנִּקְט שִׁיּוֹרְדִים לִנְכַסְיוֹ גַּם כְּלִפֵּי הַחַיּוּב דְּאוֹרִיתָא, כִּפֵּי שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּשִׁיטַת רִשׁ״י].

וּבִן יִתְיַשְׁבוּ הֵיטֵב דְּבֵרֵי רִשׁ״י בְּרִישׁ הַמַּסְכָּת, שֶׁפִּירֵשׁ גְּבֵי מִזּוֹנוֹת דִּהְגַּעַת זְמַן ׳שֶׁהִבְעֵל חַיּוּב בְּמִזּוֹנוֹת אֲשֶׁתּוֹ מִתְקַנָּת ב־ד׳ - בֵּא לְפָרֵשׁ כֹּאֵן אֵת גְּדֵר חַיּוּב מִזּוֹנוֹת בְּהַגַּעַת זְמַן [שֶׁאֵינוֹ מְשׁוּם קִנְס וְגַם לֹא מְשׁוּם דְּחִשְׁבוּהָ כְּנִשְׁוֹאָה אֲלֵא] מְשׁוּם שֶׁמְעוּכְבַת מְלִינְשָׁא, וּמִפְּרֵשׁ הֵיכֵן הִיסוּד לְחַיּוּב זֶה - עַל כֵּךְ כְּתַב שֶׁזֶהוּ גּוֹפֵא יִסוּד הַחַיּוּב שֶׁל מִזּוֹנוֹת הַאֲשֶׁה מִתְקַנָּת בֵּית דִּין [מְלַבֵּד הַחַיּוּב דְּאוֹרִיתָא ד׳שֶׁאֵרָה׳ שֶׁאֵינוֹ שִׁיךְ בְּהַגַּעַת זְמַן], וְעַל זֶה צִיֵּן לְפָרֵק נַעֲרָה דֵּהֲתֵם אִמְרִינֵן ׳תְּקַנּוּ מִזּוֹנוֹתֵיהָ תַּחַת מַעֲשֵׂה יָדֵיהָ׳ - שֶׁהוּא הַמְקוֹר לְמִזּוֹנוֹת דְּרַבְנֵן מִתְנַאי כְּתוּבָה וִיסוּדוֹ מְשׁוּם דְּאִגִּידָא מַחְמַתִּיהָ, וְהִיסוּד הַגְּדוֹל לְזֶה הוּא מַחְיּוּב מִזּוֹנוֹת הַאֲלִמְנָה וְכִנ״ל, וְכִפֵּי שֶׁמִּתְבָּאֵר מִהַסוּגִיא בִּיבְמוֹת פֶּה גְּבֵי פְּסוּלוֹת דְּקָרִי לִיהָ לְהַדִּיא ׳תְּנַאי כְּתוּבָה׳ לְחַיּוּב מִזּוֹנוֹת דְּאִגִּידָא מַחְמַתִּיהָ גַּם כְּשֶׁהֵאִישׁוֹת גּוֹפֵא מְקוּלְקֵלָת. נִמְצָאוּ כֹל דְּבֵרֵי רִשׁ״י מֵאִירִים וּמִזְהִירִים בְּדַקְדוּקָם.

חַיּוּב מִזּוֹנוֹת בְּאִגִּידָא מַחְמַתִּיהָ גַּם כְּשֶׁאֵין מִזּוֹנוֹת מִצַּד הַאֲישׁוֹת. וְלִפֵּי מָה שֶׁנִּתְבָּאֵר הִרִי אֵלוֹ הֵם שְׁנֵי גְדֵרֵי חַיּוּב מִזּוֹנוֹת; חַיּוּב מִזּוֹנוֹת דְּאוֹרִיתָא הַמוּטֵל עַל גּוֹפוֹ שֶׁל בְּעַל, שֶׁאֵינוֹ חַיּוּב מִמּוֹן. וְעוֹד חַיּוּב דְּרַבְנֵן מִתְנַאי כְּתוּבָה שִׁיּוּדוֹ חַיּוּב מִמּוֹן גַּם כְּשֶׁהֵאִישׁוֹת מְקוּלְקֵלָת מִצַּד שֶׁהֵאִישָׁה אִגִּידָא גְּבִיָּהּ, וְחַיּוּב זֶה שִׁיךְ אִף בְּפְסוּלוֹת וְאִף בְּסִפְקָ-מְגוֹרֶשֶׁת, וְזֶהוּ יִסוּד תְּקַנָּת מִזּוֹנוֹת הַאֲלִמְנָה דֵּהוּא מְשׁוּם דְּחִשְׁבָּא מְעוּכְבַת מַחְמַתִּיהָ כִּיּוֹן שֶׁאֵין נִישְׁאֵת מְשׁוּם כְּבוֹדוֹ, וְחַיּוּב מִזּוֹנוֹת הַאֲלִמְנָה הוּא תְּנַאי כְּתוּבָה לְכו״ע, וּמִזֶּה מְקוֹר וִיסוּד שֶׁגְּדֵר מִזּוֹנוֹת תְּנַאי כְּתוּבָה דְּמַחֲיִים הוּא מְשׁוּם דְּאִגִּידָא מַחְמַתִּיהָ, וְהוּא הוּא יִסוּד הַחַיּוּב מִזּוֹנוֹת דִּהְגַּעַת זְמַן כִּפֵּי שֶׁנִּתְבָּאֵר כֹּל זֶה בְּשִׁיטַת רִשׁ״י.

לִפֵּי זֶה יִתְבָּאֵרוּ דְּבֵרֵי רִשׁ״י שֶׁפִּתְחָנוּ בֵּהֶם כְּמִין חוּמֵר, דְּאִקְשִׁינֵן לְמֵאֵי הוּצֵרְךָ רִשׁ״י בְּשֶׁלֶשֶׁה מְקוּמוֹת לְפָרֵשׁ מְקוֹר חַיּוּב הַמִּזּוֹנוֹת, מָה עוֹד שֶׁפִּירֵשׁ חַיּוּבֵם מִתְנַאי ב־ד הַגַּם שֶׁלְּשִׁיטַתוֹ מִזּוֹנוֹת הַאֲשֶׁה דְּאוֹרִיתָא; אִךְ הִנֵּה בְּדָף ק מְדוּבָר בְּשִׁנִּיּוֹת שֶׁאֵין לֵהֵן מִזּוֹנוֹת, וְעַל זֶה אֹמֵר רִשׁ״י שֶׁאֵע״פ שֶׁהִבְעֵל חַיּוּב בְּמִזּוֹנוֹת אֲשֶׁתּוֹ מ״מ לְשִׁנִּיָּה הַאֲסוּרָה לוֹ מִדְּרַבְנֵן אֵינוֹ מַחְוִיב, וְהִרִי מִצַּד מָה הִיָּה הַדִּין נוֹתֵן לְחַיּוּב לֵה מִזּוֹנוֹת, וְדֹאֵי לֹא מִצַּד חַיּוּב הַאֲישׁוֹת שֶׁהִרִי הַאֲישׁוֹת שֶׁלֶּה מְקוּלְקֵלָת וּבְעַמּוּד וְהוּצָא קֵאֵי, וְרַק מְשׁוּם דְּסו״ס אִגִּידָא גְּבִיָּהּ הו״א לְחַיּוּב מִתְנַאי כְּתוּבָה [וְכִמּוֹ בְּאֲלִמְנָה לְכֵה״ג דְּלִיכָּא אֲלֵא חַיּוּבָא דְּתְנַאי כְּתוּבָה כְּמִבּוּאֵר בִּיבְמוֹת], וְעַל כֵּן הִזְכִּיר רִשׁ״י רַק הַחַיּוּב דְּרַבְנֵן דְּתְנַאי כְּתוּבָה, שֶׁהוּא בְּלִבְד הַנִּידוֹן כֹּאֵן, וְקַמ״ל שֶׁאִף חַיּוּב זֶה לִיכָּא בְּשִׁנִּיָּה דִּהְחִמִּירוּ בְּשֶׁל דְּבִרְיָהּם יוֹתֵר מִשֶׁל תוֹרָה וְאִמְרוּ שֶׁאֵין לְשִׁנִּיּוֹת לֹא כְּתוּבָה וְלֹא תְּנַאי כְּתוּבָה.

